

คู่มือ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Research and Development Institute
Sakon Nakhon Rajabhat University

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น

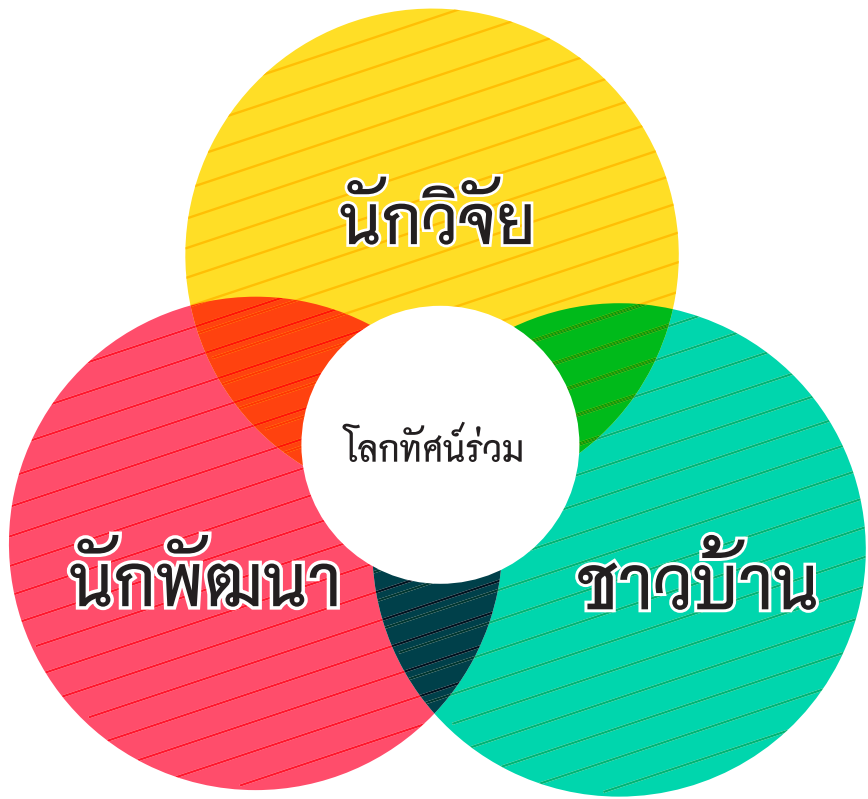
(CBR:Community Based Research)
หมายถึงอะไร ?

กระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่

ผ่านกระบวนการปฏิบัติร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง/การพัฒนา เป็นงานของคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น เน้นการมาร่วมทำวิจัยของชาวบ้าน เจ้าของปัญหาเป็นผู้ปฏิบัติการลงมือทำวิจัยเอง เพื่อแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ตั้งแต่การหาประเด็นปัญหาในชุมชน เป็นโจทย์ที่ต้องหาคำตอบและทางออกโดยคนในชุมชนเอง ภายใต้การเข้าร่วมทำงานเป็นทีมทำงานวิจัยในพื้นที่โดยมีพี่เลี้ยงของนักวิจัยหรือนักวิชาการ นักพัฒนา ซึ่งอาจเป็นเจ้าหน้าที่

ของรัฐ หรือ NGOs ที่ทำงานในพื้นที่ร่วมกับชาวบ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูล มีการวางแผนดำเนินการ มีการวิเคราะห์และทดลองปฏิบัติ รวมทั้งการสร้างทางเลือกในการจัดการต่าง ๆ เพื่อนำไปปรับแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่น (สินธุ์ สโรบล, ศรีศักดิ์ วิสลิโกตม, 2552)

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือ CBR มีคำเรียกที่มีจุดมุ่งหมายของงานวิจัยเพื่อเพิ่มพลังทางปัญญาให้ชาวบ้าน เช่น งานวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม งานวิจัยปฏิบัติการ เพื่อการพัฒนา และวิจัยไต่บ้าน

แผนภาพที่ 1 โลกทัศน์ร่วม การมีส่วนร่วม

แนวคิดด้านการวิจัย

“การสร้างคน สร้างความรู้
สร้างการเปลี่ยนแปลง”

วิธีการพื้นฐานของการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

พัฒนาโจทย์วิจัยให้คมชัด/
ออกแบบการวิจัยเบื้องต้น
= โครงการวิจัย

เก็บรวบรวม/วิเคราะห์ข้อมูล/
ออกแบบปฏิบัติการ
= รายงานความก้าวหน้า

ปฏิบัติการ/ถอดบทเรียน
/สรุปผลการวิจัย
= รายงานฉบับสมบูรณ์

คุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น หรือ CBR มีวิธีการอย่างไร ขึ้นอยู่กับวิธีคิดหรือฐานคิด เรียกว่า เป็นหลักการคุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

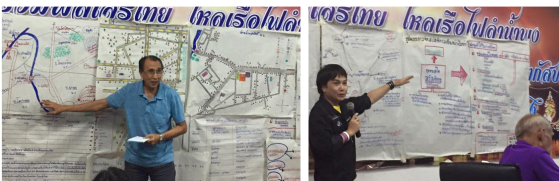
▶ โจทย์การวิจัยต้องมาจากชุมชน

ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการจากภายนอกเข้าไปจุดประกายแต่ท้ายที่สุดแล้ว ชุมชนก็เห็นพ้องตรงกันและร่วมทำวิจัย

▶ ชุมชนทำวิจัยเอง

ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยและเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ร่วมตั้งแต่การพัฒนาโจทย์ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติการแก้ไขปัญหามาจากข้อมูล การสรุปผลการวิจัย

▶ เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนเจ้าของปัญหา และผู้ที่ใกล้ชิดกับเจ้าของปัญหาเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ

▶ คติกรรรมบนฐานข้อมูล

มีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มตั้งแต่การออกแบบ การวางแผนก่อนเริ่มทำวิจัย จะทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง รู้ว่ามีปัญหาอะไรตรงไหน

การพัฒนาและยกระดับการใช้ความรู้ท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง ฟังตนเอง เห็นทุนชุมชนเดิมที่มีอยู่ และนำทุนชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปผสมผสานกับความรู้ใหม่เพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชน พัฒนาชุมชน นั่นคือ ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการวิจัย

การสร้างคนมากกว่าความรู้

โดยเฉพาะชาวบ้าน ภายใต้หลักคิดงานวิจัยชุมชนต้องเป็นงานวิจัย โดย (คน) ชุมชน ของ (คน) ชุมชน และเพื่อ (คน) ชุมชน

การเสริมพลังอำนาจของชุมชน

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ชุมชนควบคู่ กับการปฏิบัติการพัฒนา โดยมีชุมชนพื้นที่เป็นที่ตั้ง (ฐาน) ดังนั้น การบริหารจัดการงานวิจัย กระบวนการวิจัย จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการมองเห็นตัวตนของชุมชน (ทุนทางสังคม) ที่เป็นเสมือนการสร้างพลังศรัทธาเชื่อมั่นในชุมชน หมู่บ้าน และมีพลังลุกขึ้นมาปฏิรูปชุมชนด้วยพลังของคนในชุมชนเอง

7 ขั้นตอน ของ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. การแสวงหากคนทำวิจัย

คุณสมบัติของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น มี 3 คุณสมบัติ คือ

- (1) เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ
- (2) ต้องมีจิตใจใฝ่รู้ เป็นมีคที่อยากจะถูกกลับ
- (3) ต้องมีความเพียรมหาศาล
- (4) ทีมที่จะเป็นนักวิจัยมีมากกว่า 5 คน ขึ้นไป ดังนั้นถ้าจะประกอบทีมวิจัยจึงต้องมี 2 อย่างคือความสัมพันธ์ที่ดีและมีความเข้าใจร่วมกัน

2. การพัฒนาโจทย์

- (1) ต้องเป็นโจทย์ของชุมชน
- (2) สำรวจวิเคราะห์สถานการณ์บริบทชุมชน
- (3) ทุกคนเข้าร่วม และทุกคนต้องรู้บทบาทหน้าที่ที่กำลังทำ
- (4) เวลาในการพัฒนาโจทย์ 1 เดือน ถึง 2 - 3 ปี

3. การออกแบบงานวิจัย

ทีมนักวิจัยต้องทำความเข้าใจร่วมกันเรื่อง การออกแบบงานวิจัย

4. การทำความเข้าใจ ในงานวิจัย CBR ทุกขั้นตอน

การทำงานวิจัย ทีมวิจัยทั้งหมด นักวิจัยชาวบ้านสามารถบอกได้ว่าตั้งแต่เริ่มต้นจนปลายทาง เขาทำอะไร อย่างไร เพราะอะไร ได้อะไร

5. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

ต้องนำผลการวิจัยไปคืนข้อมูลให้ชุมชน การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์มีประมาณ 5 ด้านได้แก่

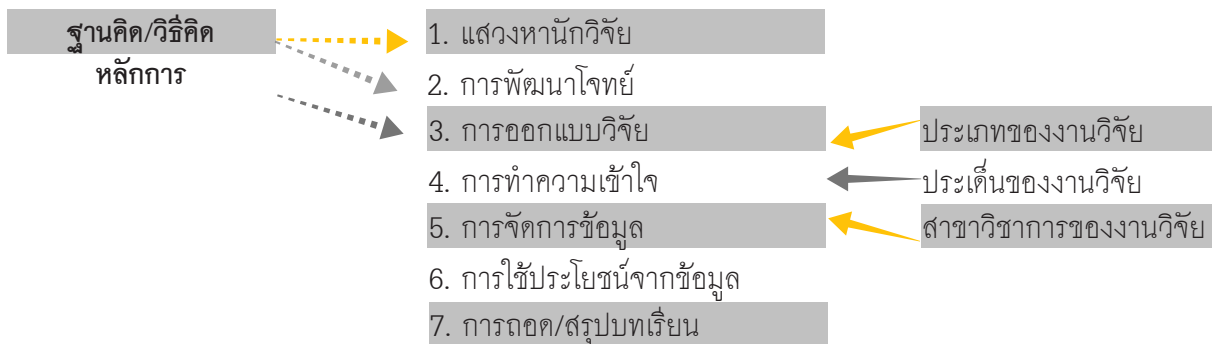
- (1) การใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการคือการเขียนบทความ
- (2) การใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ
- (3) การใช้ประโยชน์ในเชิงสังคม
- (4) การใช้ประโยชน์เชิงการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ เป็นต้น
- (5) การใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายระดับต่างๆ เช่น ระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน ระดับกลุ่ม และครัวเรือน เป็นต้น โดยต้องใช้กระบวนการ หนุนเสริมอีก เช่น กระบวนการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะ มีนักการตลาด นักนิเทศศาสตร์ เข้ามาช่วย

6. การขยายผล นำผลการวิจัยไปขับเคลื่อนต่อ

พัฒนาเป็นประเด็นสาธารณะ เพื่อผลักดันให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคส่วน นำไปใช้ดำเนินการต่อ

7. การถอดบทเรียนหรือการสรุปบทเรียน

เป็นการทบทวนสรุปครั้งสุดท้าย ระหว่างทางที่มีการถอดบทเรียนอยู่บ้าง แต่การถอดบทเรียนปลายทางเป็นเรื่องสำคัญ สรุปตั้งกรอบข้างล่างนี้

กระบวนการทำงาน
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การเคลื่อนกระบวนการทำงานด้านวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะมีขั้นตอนการเคลื่อนประมาณ 3 ระยะ ตัวอย่างก็คือ

ระยะที่ 1 การเตรียมการ เตรียมชุมชน ใช้เวทีประชุมชี้แจง การพูดคุยในกลุ่มย่อย หรือพูดคุยเป็นรายบุคคลเป็นหลัก

ขั้นตอนการเข้าสู่ชุมชน เริ่มตั้งแต่ คัดเลือกชุมชน กลุ่ม ประเด็น ปัญหาที่จะทำงานวิจัย เป็นการวิจัย เป็นการหาโจทย์วิจัย การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทุกกลุ่มในหมู่บ้าน เคลื่อนงานวิจัยกับคนทุกกลุ่ม มีส่วนร่วมกับคนทุกกลุ่ม แต่ถ้าในบางประเด็นเป็นเรื่องของคนบางกลุ่ม ก็จะเคลื่อนเฉพาะกลุ่มได้

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการ

การเก็บข้อมูล ด้านเอกสาร การศึกษาบริบทชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของวิธีการทุนชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมากำหนดเป็นแผนงานวิจัย การบริหารจัดการ เช่น ผู้รับผิดชอบระยะเวลา งบประมาณ ขั้นตอนนี้ทำงานร่วมกับคนทุกฝ่ายโดยมีชุมชนเป็นหลัก นำแผนงานไปปฏิบัติ ทดลองปฏิบัติก่อนจึงจะได้ข้อสรุป การติดตามประเมินผลแต่ละขั้นตอนโดยสรุปงานเป็นระยะๆ

ระยะที่ 3 การสรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย

ควรต้องมีกระบวนการเก็บข้อมูลอย่างมีระบบ มีการประชุมสรุป/ถอดบทเรียนงานทุกครั้ง การสรุปผลควรทำการถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างทีมวิจัย โดยนำข้อมูลจากเอกสาร แบบสอบถาม การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์หรือศึกษาชุมชน นำมาวิเคราะห์และหาข้อสรุปร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุปเหตุผลมาตอบคำถามของงานวิจัย

การเขียนรายงานการวิจัย มีเวทีสรุปบทเรียนก่อนดังนี้ ภายหลังจากดำเนินการงานวิจัยเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไร ได้อะไร มีสิ่งใดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขเป็นการรวบรวมข้อมูลและประมวลผลทุกด้านที่ได้ดำเนินการผ่านมาแล้ว มาแยกแยะเป็นหมวดหมู่เพื่อตอบคำถามการวิจัยได้ครบถ้วน ในงาน CBR มีองค์ประกอบการรายงานการวิจัย CBR ดังนี้

ส่วนนำ ได้แก่ ปกนอก/ปกใน
กิตติกรรมประกาศ
คำนำ บทสรุปผู้บริหาร/
บทคัดย่อ สารบัญ

ส่วนเนื้อหา ได้แก่ บทที่ 1 บทนำ
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัย
ที่เกี่ยวข้อง
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย
บทที่ 4 ผลการวิจัย
บทที่ 5 การสรุป อภิปรายผล
และข้อเสนอแนะ

ส่วนเอกสารอ้างอิงหรือบรรณานุกรม
ภาคผนวก
ประวัติหัวหน้า
รายชื่อทีมวิจัย

เตรียมการ

ทีม

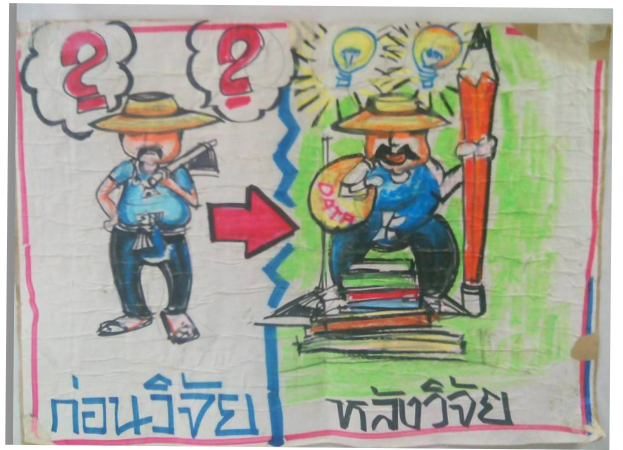
- 6-10 คน
- ความรู้
- ทักษะ
- ประสบการณ์

งาน

- วัตถุประสงค์ที่ชัด
- แผนงาน

สถานที่

- สถานที่ที่พร้อม
- ทีมพร้อม
- แผนพร้อม

เครื่องมือในการศึกษา
บริษัท ชุมชน

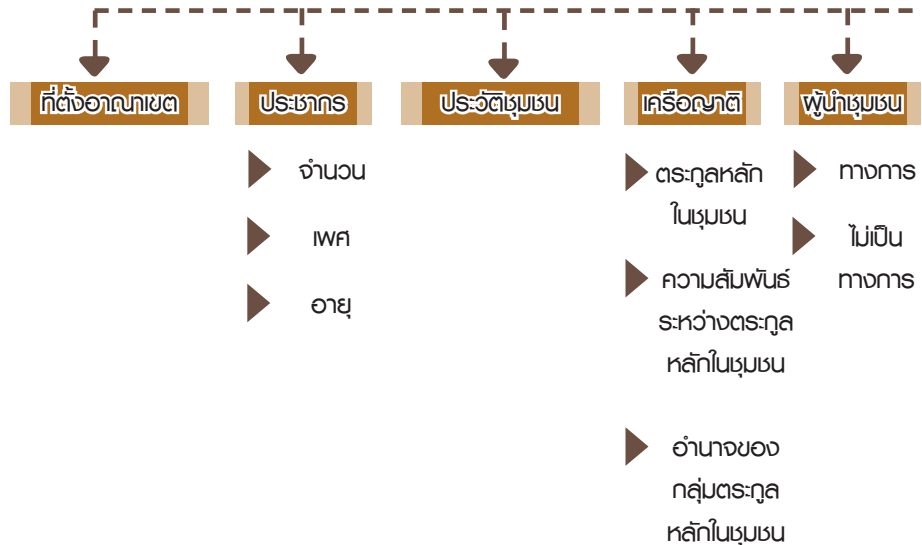
เครื่องมือในการศึกษา บริบทชุมชน

มีแนวทางการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจบริบทชุมชน คือ

1) การรอบการศึกษาบริบทชุมชน เพื่อเข้าใจมิติชุมชนท้องถิ่นให้ครอบคลุม
มี 4 ด้าน (อาจไม่ใช่สูตรตายตัว/ปรับได้ตามความเหมาะสมกับการวิจัยแต่ละพื้นที่) ได้แก่

- 1.1) ด้านทรัพยากร
- 1.2) ด้านเศรษฐกิจ
- 1.3) ด้านสังคม
- 1.4) ด้านวัฒนธรรม

2) การแตกกรอบการศึกษาบริบทชุมชน เป็นการแตกกรอบประเด็นที่ต้องการศึกษาภายใต้กรอบการศึกษาบริบทชุมชน (4 ด้าน) โดยแบ่งออกเป็น หัวข้อหลัก หัวข้อรอง และหัวข้อย่อย ตัวอย่างการแตกกรอบการศึกษา ดังแผนภาพประกอบ

การแตกกรอบ ประเด็นด้านทรัพยากร

ทรัพยากร

ที่ดิน

แหล่งน้ำ /ระบบน้ำ

ป่าไม้

ที่สาธารณะ

ที่ดินทำกิน

ที่อยู่อาศัย

แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำคนสร้างขึ้น

ป่าสาธารณะ

ป่าส่วนบุคคล

ที่นา

ห้วย

หนองน้ำขุด

อุทยาน

สวนป่า

สวน

หนอง

บ่อน้ำบาดาล

วนอุทยาน

ป่าหัวไร่ปลายนานา

ไร่

คลอง

ประปา

ป่าชุมชน

บึง

กลุ่มองค์กร
ชุมชน

การศึกษา

สาธารณูปโภค

สุขภาพ

▶ ในระบบ

▶ คมนาคม

▶ การรักษา

▶ กลุ่มที่รัฐจัดตั้ง

▶ นอก ระบบ

▶ ไฟฟ้า

▶ โรคที่พบ

▶ กลุ่มที่ชุมชน
จัดตั้ง

▶ ประปา

▶ สาเหตุ

▶ การสื่อสาร

วิธีการเก็บข้อมูลใน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

CBRSNRU

การสังเกต (Observation)

เป็นวิธีการขั้นพื้นฐานที่นักวิจัย CBR สามารถจะนำมาใช้เก็บข้อมูลได้เพื่อเข้าใจลักษณะ
ธรรมชาติและปรากฏการณ์ของชุมชน แบ่งเป็น

- 1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)
- 2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) แบ่งเป็น
 - การสังเกตแบบมีโครงสร้าง (structure Observation)
 - การสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Observation)

การสัมภาษณ์ (Interview)

การสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้
ข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการ

การสำรวจ (Survey)

โดยใช้แบบสำรวจ, แบบสอบถาม และเครื่องมือ
อื่นๆ เช่น การประเมินชนบท การมีส่วนร่วม (PAR)

การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เป็นวิธีการศึกษาชุมชนที่ต้องการเก็บ
รวบรวมข้อมูลในภาพรวม เช่น ทักษะคิด ความคิดเห็น
การเลือกบุคคลมาร่วมวงสนทนากลุ่มหรือ
วงเสถียรควรมีคุณลักษณะทางสังคมและสิ่งแวดล้อม
ที่คล้ายคลึงกัน (Homogenous group) มารวมวง
สนทนากลุ่ม มีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ที่มี
ความรู้ความสามารถในการนำประเด็นการสนทนา
กลุ่มและมีทักษะในการควบคุมสถานการณ์ในการ
สนทนา (พัชรินทร์,2552) เลือกสถานที่ที่มีบรรยากาศ
สงบ ปราศจากเสียงรบกวน

รูปแบบการสนทนากลุ่มนั่งวงคุยกันระหว่าง
คนมากกว่า 2 คนแต่ไม่เกิน 12 คน มีผู้ดำเนินการ
สนทนากลุ่ม (Moderator) ผู้จดประเด็นพูดคุย (Note
taker) และผู้ช่วย (Assistant) ในวงสนทนากลุ่ม

คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่
ของนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คุณสมบัติพื้นฐานของ นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. มีอุดมภาวะที่ดี ได้รับการยอมรับจากชุมชน
2. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (พูด, กริยาท่าทาง)
3. มีความเพียร อดทน
4. มีความเสียสละ
5. มีวินัย
6. มีความอ่อนน้อมถ่อมตน
7. มีความพอใจในงาน
8. มีความรู้โดยเฉพาะในเรื่องที่จะทำวิจัย
9. มีทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ ได้แก่
 - 9.1 การเขียน/จัดบันทึก
 - 9.2 การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
 - 9.3 การประสานงาน
 - 9.4 การบริหารจัดการ (คน/งาน/งบประมาณ)
 - 9.5 การเงิน การบัญชีที่เข้าใจง่ายตรวจสอบได้

ที่มา : กาญจนา ทองทั่ว, 2558

บทบาทหน้าที่ของ นักวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. การประสานงาน
2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในทีมวิจัยและกับชุมชน
3. การเก็บข้อมูล บันทึกข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การเขียนรายงาน
6. การสื่อสารกับชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้ และความร่วมมือ
7. การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการสนับสนุนการทำงาน

เป้าหมายและผลลัพธ์ที่คาดหวังของ
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

แนวทางการบูรณาการ 4 in 1 & 7 in 1

- ▶ การวิจัย
- ▶ บริการวิชาการ
- ▶ การเรียนการสอน
- ▶ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

- ▶ สร้างคน
- ▶ สร้างความรู้
- ▶ การสร้างการเปลี่ยนแปลง

RDI-SNRU

Research and Development Institute
Sakon Nakhon Rajabhat University

การวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR: Community Based Research)

ลิขสิทธิ์

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

จัดพิมพ์และเผยแพร่

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

เลขที่ 680 อาคาร 10 ถนนนิตโย ตำบลธาตุเชิงชุม

อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 47000

โทรศัพท์/โทรสาร 0 4274 4010

website : <http://rdi.snru.ac.th>

E-mail : rdi_snru@snru.ac.th

ออกแบบและจัดทำ

งานสารสนเทศและเผยแพร่งานวิจัย

Research and Development Institute
Sakon Nakhon Rajabhat University

680 ถ.นิตโย ต.ธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร
โทรศัพท์/โทรสาร 042744010 <http://rdi.snru.ac.th>

